

ELLENVÉLEMÉNY

Mazochizmus és idill

Bunuel: A Nap szépe

Eörsi István írásával (75.6) tendenciáiban és végső summázatában alapvetően egyetértek, mégis szükségesnek tartok néhány kiegészítő megjegyzést, éppen a problémák árnyaltabb megvilágítása és a lehetséges egyértelműsítés érdekében.

Eörsi szerint nem az értelmezés, de a látvány többértelműsége, meghatározhatatlansága az, ami zavarba ejtő. Pedig Bunuel sokkal több fogódzót rejt el, mint hinnénk. A mű szerkezete világos, áttekinthető, még akkor is, ha a valóság két síkja között az asszony látomásvilágának vízióit konkrét képekben, megkülönböztetés nélkül helyezi el a rendező. A szolid polgári életforma és a vad bordélyházi ösztönélet köztes mezeje hol az egyik, hol a másik értelmezője; az asszony lelki mélyvilágának, vágyainak adekvát megjelenítője. Azt is mondhatnánk, ez az álom-látás-fantázia tenyészet a gondolati vezérfonal, mely a két valóságterület között mozgó és mozgató; akciókat hoz létre és a következményeket fogalmazza meg. Azt a szubjektív lélektani igazságot, mely megvalósulását keresi előbb a prostitúcióban, majd a film végén a polgári házasságban.

A film látomással kezdődik, és látomással ér véget. Az asszony mazochizmusa a gyengéd férj mellől az erőszak gyönyör- és örömteljes világába kíváncskodik, s lelkielégítést a test árupiacán. Az önlealacsonyodás vízióbeli visszacsatolása után a bűntudat sajátos utat választ — vezeklést, további bűnök elkövetésével. Már-már a mártíromság fényében.

Végső soron, az asszony meghasonlottsága a polgári létezés mindennapi rítusaiban gyökeresedik; abban a „szabályozottságban”, amelyben az udvariassági formák, a kifinomultság, a látogat fenntartása tartalommal válik; ahol a valóság, az ember valódisága elhanyagolható, felesleges teher. Az emberi lényeg azonban megvalósulása lehetőségeit keresi, még az önbecsülés feladása árán is. Így lesz egy életből kettő — a tisztos polgárasszonyé és a szajháié.

Bunuel ábrázolásának „kellemessége” talán onnan ered, hogy ebben a világban a felszínen valóban minden problémátlanul látszik. Az emberek könnyedén és szemrebbenés nélkül tesznek dolgokat; csevegnek akár a legvisszatasztítozható dolgokról is — természetesen az Illem határain belül. Minden elfogadható, befogadható és megemészthető. Nincs felháborodás és nincs szánakozás. A létezés önkondicionált, állandó hőfoka ez: érzelmi el-nem-kötelezettség.

Bunuel filmjében a diszharmonikus polgári normák az ábrázolás, és nem az elutasítás szintjén épülnek be, válnak a szereplők természetes mozgáskereteivé. Így hibául róhatjuk fel az értékelés elmaradását, a polgári erkölcs nem-szembeállítását a nembeli erkölccsel, melyet Rousseau így határoz meg: „A dicséretes és helyes (esetünkben a rút és a visszatasztító) fogalmainak alapja nem az emberek, nem a külvilág ítéletében, hanem a dolog természetében gyökerezik”.

Valóban, erre nem kapunk választ: a dolog természete szerint hogyan ítéltethető meg az, ami a szemünk előtt lejátszódik. Ehelyett egy másik, nem kevésbé kegyetlen ítélettel, ténnyel szembeállítás: a külsődleges érzelmenélküliség, kritikátlan magatartás; a póz emberi szubsztanciává válásával.

Míg a nyitó látomás (a megerőszkolás jelne) a polgári lét negatív formájában realizálódik később, addig a befejező képsor a fantázia és az eljövendő házasság valóságának egymásba játszása, egymást fedése. A férj felgyógyulását követi a feleségé — egy bizonyos vonatkozásban. Nincs szüksége többé vágyteljesítő víziókra (ezért üres a hintó), mert a látszólagos idillben a mazochizmus új dimenziója nyilván meg előtte. Nevezetesen, el fogja szenvedni a férj nagylelkűségét; gyöttrődni fog lelki pörése kiszolgáltatottságán, még ha a „megtorló akciók” el is maradnak.

A testi-lelki mazochizmust felváltja az intellektuális (ön)represszió.

Lalík Sándor